

بررسی تطبیقی مدیریت جهادی در صدر اسلام و دفاع مقدس

سید محمد قلمکاریان^۱، عباس حیدری جوانمردی^۲

^۱ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

^۲ کارشناسی ارشد رشته مدیریت منابع انسانی اسلامی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

نام نویسنده مسئول:

سید محمد قلمکاریان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵

چکیده

مفهوم مدیریت یکی از اساسی ترین مفاهیم برای اداره ی کشور در جهات مختلف است. همانطور که می دانیم کشور ما در حال حاضر شرایط حساسی را تجربه می کند و نیاز به تغییر نگرش در زمینه مسائل مدیریتی به جد احساس می شود. مدیریت جهادی که تلاش بی وقفه در به کارگیری مؤثر و کنترل فعالیت های افراد، مبتنی بر مبارزه در تمام عرصه های علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... با نیت الهی، جهت نیل به اهداف والای جامعه و رفع موانع موجود، می باشد. یکی از مطالبات جامعه ما پس از پیروزی انقلاب اسلامی، استقرار ارزش های اسلامی در تمام شئون جامعه به ویژه تصمیم گیری های حوزه مدیریت است. مطالعه آیات قرآن کریم و سیره پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) به خصوص نهج البلاغه امیرالمومنین، در جامعه اسلامی بیان می کند که، شیوه مدیریت نیز باید متناسب با باورها و ارزش های اسلام شکل بگیرد. هدف این مقاله آن است تا بتواند بطور تطبیقی مدیریت جهادی که از مهم ترین مدیریت ها در عصر نوین جهت راهبرد اهداف اسلامی است را در دو دوره اول در صدر اسلام و بعد در دفاع مقدس بررسی کند و سپس راهکار جهت استقرار و تداوم مدیریت جهادی در جامعه را ارائه دهد. همچنین با توجه به راهبرد این تحقیق، که درصدد توصیف یک موضوع است، نه درصدد شناسایی علّی و تحلیلی، تحقیق توصیفی است. در این تحقیق، با روش «تفسیری - تحلیلی» از منابع اسلامی برای دست یابی به نتیجه استفاده شده است. این موضوع نشان دهنده آن است که مدیریت جهادی با وجود موفقیت های خود در صدر اسلام و عرصه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، هنوز نیازمند تلاش های گسترده ای برای تبیین نظری و ترویج است. مدیریت جهادی به کار گرفتن جهاد، بذل طاقت برای رسیدن به مطلوب با مولفه های عقل، علم، تقوا، اسوه مداری، ولایت مداری و اعتصام و توکل به خدا است همراه با به کار بستن تمامی استعدادها، توانمندیها فردی، اعتقادی و سازمانی مدیر به منظور تحقق هدف والی آن یعنی ارتقای کمی و کیفی حیات انسان است؛ بنابراین می توان گفت، مدیر در تحقق مدیریت جهادی نقش اساسی و ارزشمند ایفاء میکند.

واژگان کلیدی: مدیریت جهادی، اسلام، عصر جدید.

مقدمه

مدیریت جهادی از جمله مولفه های مهم در راستای عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی است، به همین منظور مدیریت جهادی از طریق شناخت و به فعل رساندن ظرفیت های نهفته در فرآیند تصمیم گیری، بسترهای مشارکت مردم را در عرصه های مختلف مخصوصاً در زمینه اجتماعی و اقتصادی را فراهم می آورد. مقام معظم رهبری در سخنان خود اعلام داشته اند عامل مهم مدیریت جهادی خودباوری، اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی می باشد لذا مدیریت جهادی برگرفته از سخنان معظم له با هدف قرب به خدا و خدمت به بندگان او و گرمی داشتن مردم می باشد و از اهداف این نوع مدیریت انجام کار به شیوه مناسب و ارزشمند و کسب رضای خدا است تا رضایت درونی برای فرد نیز ایجاد شود. در این شیوه مدیریت اجر معنوی قبل از پاداش دنیوی مدنظر است و تعهد از محوری ترین مولفه های آن می باشد. البته اصطلاح مدیریت جهادی بارها از سوی رهبر معظم انقلاب مورد تاکید قرار گرفته است. ایشان درباره کارهای ضروری ملت و مسئولان توصیه به پرهیز از تنبلی کسالت و کم کاری کردند و گفتند باید در همه زمینه ها از جمله اقتصاد به طور جهادی کار کرد. باید گفت مدیریت جهادی مقوله ای است همزاد انقلاب اسلامی و یادگاری است گران سنگ از دوران دفاع و حماسه که در آن تهیه و تجهیز سرمایه های انسانی و مادی و برنامه ریزی فعالیتها و انجام اقدامات همه در فضایی برگرفته از آموزه های اصیل دینی صورت می گرفته است و در یک جمله می توان عنوان داشت مدیریت جهادی مدیریت مبتنی بر فرهنگ جهادی است و مهمترین ویژگی آن ذوب اراده ی انسان در اراده ی الهی بوده است. در این مقاله مدیریت جهادی در صدر اسلام و سپس در دفاع مقدس مورد بررسی قرار می گیرد تا با مقایسه این دو دوره بتوانیم کار را به جایی برسانیم که مدیریت جهادی نیز یک الگو در جهان باشد و این مهم زمانی محقق می شود که ما بتوانیم باعث ایجاد کنار زدن زمینه سازی منافع شخصی خود شویم. بی شک این تحقیق جنبه ای عام داشته و مدیریت جهادی در معنای مطلق آن را مد نظر قرار داده است؛ از این رو نتایج آن تمامی عرصه های جهادی در صدر اسلام و دفاع مقدس را شامل می شود. این تحقیق از نوع نظری است که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای است که در قالب استخراج طبقه بندی و تحلیل آیات مربوط به جهاد در قرآن کریم صورت گرفته است.

بیان مسئله

مدیریت یکی از عرصه های مهم و قابل توجه در سبک زندگی اسلامی است. مدیریت جهادی برخاسته از فرهنگ جهادی و حاکی از مدیریت بر مبنای ارزشهای اسلامی است. بحث مدیریت جهادی موضوعی بوده است که از صدر اسلام تا به امروز مورد توجه قرار گرفته است مخصوصاً در جوامع اسلامی چرا که یکی از اجرای شدن این نوع مدیریت قرب الهی و روحیه جهادی است. در این مقاله محقق به بررسی مدیریت جهادی در دو دوره می پردازد و با مقایسه این دو دوره به این نتیجه خواهیم رسید که چه مولفه های برای اجرای این نوع مدیریت ضروری است.

پیشینه تحقیق

از جهت پیشینه پژوهش، تحقیقاتی صورت گرفته است؛ از جمله: (ابعاد و مولفه های مدیریت جهادی بر پایه استراتژی مدیریت جهادی) حداد مومنی نصر آباد علیا ۱۳۹۹؛ (رهنمودهای مقام معظم رهبرانقلاب اسلامی) علی هزاوه ۱۳۹۳؛ (آشنایی با فرهنگ و مدیریت جهادی بر پایه آیات و روایات) مدیریت مطالعات و تحقیقات حوزه نمایندگی ولی فقیه؛ ۱۳۹۳. (جهاد) مطهری، ۱۳۶۸؛ جهاد در قرآن (طاهری خرم آبادی، ۱۳۸۰)؛ جهاد در آئینه قرآن (تقی زاده اکبری، ۱۳۸۳)؛ جنگ و جهاد در قرآن (مصباح یزدی، ۱۳۸۳)؛ مبانی نظری دفاع مقدس در قرآن کریم (رستمی نسب، ۱۳۸۹). (مدیریت جهادی از منظر قرآن کریم) نشریه بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۳۹۳؛ همچنین حامد علیپور و زهرا رئیسی نرگسان در سال ۱۳۹۶ در مقاله ای تحت عنوان بررسی مدیریت جهادی در اسلام به موضوع مدیریت جهادی پرداخته اند که به این نتیجه رسیده اند این نوع مدیریت است که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران را به اجرای پیچیده ترین عملیاتهای نظامی و تولید و بکارگیری تجهیزات مدرن قادر ساخته تا امنیت کشور را در بحرانی ترین منطقه جهان بطور کامل و به بهترین شکل تامین نمایند. این شیوه مدیریت در هر برهه و هر ارگان و سازمانی که بکار گرفته شده نقش تاثیرگذار خود را در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، عمران و آبادی و ایجاد

زیرساخت های مهم کشور نشان داده و تا حدود زیادی مشکلات را حل و یا عوارض آن را به حداقل رسانده است. در سال ۱۳۹۱ تحقیقی با عنوان فرهنگ سازمانی جهادی، عامل کلیدی مدیریت جهادی، این تحقیقات، شامل پاره ای از موضوعات مرتبط با مدیریت جهادی هستند؛ ولی تمامی ابعاد این پژوهش را پوشش نمی دهند؛ لذا از این منابع به عنوان پیشینه استفاده گردیده است.

ضرورت و اهمیت تحقیق

مدیریت جهادی نقش تأثیرگذار خود را حتی در عمران و آبادی و ایجاد زیرساخته ای مهم در سرتاسر ایران اسلامی نشان داده است. لفظ مدیریت جهادی را رهبری ایجاد کرده‌اند و به بیانی فرهنگ‌سازی یا واژه‌سازی شده است. لذا در متون گذشته، با لفظ مدیریت جهادی مطلبی به دست نمی‌آید، ولی خصوصیات مدیریت جهادی روح حاکم بر مدیریت اسلامی است. همان‌طور که رهبری نیز بسیار بیان کرده‌اند، (رحم الله امرء عمل عملاً فأتقنه) اصل اتقان یکی از اصول مدیریت اسلامی است که باید در مدیریت جهادی نیز به آن توجه شود.

مفهوم شناسی مدیریت جهادی

جهاد از ریشه (ج ه د) است، راغب می گوید: جَهْد و جُهْد یعنی طاقت، نیرو، مشقت و سختی. گفته شده جَهْد با فتح حرف (ج) یعنی مشقت و سختی و با ضمّ حرف (ج) یعنی کوشش گسترده و وسیع به اندازه طاقت. (راغب، ۱۴۰۴: ق ۱۰۱). واژه ی (جَهْد) به معنای طلب کردن است. به نحوی که به مطلوب برسد و صیغۀ «اجتهد» به معنی بذل وسع و طاقت در طلب است به نحوی که به ایصال به مطلوب منجر شود. (مصطفوی، ۱۳۷۰: ۱۴۹/۲)؛ از اینرو می توان گفت که مفاهیم طاقت، مشقت، طلب و مطلوب، صبر و بذل طاقت برای رسیدن به مطلوب در واژه (جهاد) مندرج است. جهاد، اصلی است که در همه ادیان و تفکرهای بشری وجود داشته است. جهاد در قرآن، مفهومی بسیار عمیق و گسترده است و عمل به آن طبق شرایط خاصی انجام می شود. در قرآن کریم واژه ی مختص به جنگ در میدان (قتال) است. آياتی نظیر: «وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً (التوبه/ ۳۶). الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (النساء/ ۷۶). و من يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (النساء/ ۷۴) بر جنگ و مبارزه در میدان جنگ دلالت می کنند.

اما واژه جهاد در این معنی اختصاص نداشته و مفهومی عام را القاء می کند که هم قتال در میدان جنگ را شامل می شود؛ مانند آنجا که میفرماید یا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ (التحریم/ ۹) و هم مفهومی گسترده تر از قتال را شامل می شود که ابعاد دیگری از حیات انسان را شامل می شود مانند آنجا که میفرماید

الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ... (الحجرات/ ۹۱) و جهاد با مال را در راه خدا مطرح می کند. کاربرد این واژه در معنایی اعم را می توان در آیه شریفه «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادٍ... (الحج/ ۷۸) مشاهده نمود؛ کلمه جهاد که به معنی بذل جهد و کوشش در دفع دشمن است و بیشتر بر مدافعه به جنگ اطلاق میشود؛ اما گاهی به طور مجاز توسعه داده میشود به طوری که شامل دفع هر چیزی که ممکن است شری به انسان برساند، میشود؛ مانند شیطان که انسان را گمراه می سازد و نفس اماره که آن نیز آدمی را به بدی ها امر میکند و امثال اینها.

در نتیجه جهاد شامل مخالفت با شیطان در وسوسه ها و مخالفت با نفس در خواسته هایش میشود که رسول خدا (ص) این قسم جهاد را جهاد اکبر نامید و ظاهراً مراد از جهاد در آیه مورد بحث، معنای اعم از قتال و جهاد اکبر باشد؛ به ویژه اینکه آن را به قید فی الله مقید کرده است که به خوبی این عمومیت را القاء کند بر این اساس، معنای حق جهاد این میشود که جهاد شما در معنای جهاد خالص باشد؛ یعنی فقط جهاد باشد نه هم جهاد و هم تجارت و سیاحت و غیر آن و نیز خالص برای خدا باشد و غیر خدا در آن شرکت نداشته باشد.

مدیریت جهادی یکی از اصطلاحات حوزه مدیریتی است که این گونه تعریف شده است ، با بهره گیری از ابزار علم و فناوری و هم جهت با اراده الهی و براساس نقشه الهی به تمشیت امور می پردازد. مدیریت جهادی سبکی برخاسته از تفکر بومی و متناسب با مقتضیات فرهنگی و اجتماعی ماست که شاید در مکاتب دیگر مدیریت هم تعالیم مشابهی داشته باشد با این حال این تعالیم

تکنیکی و تجربی است؛ یعنی شیوه و روش و مدل کار است که در جوامع انسانی تفاوت چندانی با هم ندارد اما هر کدام از این سبکها کاراییهای مختلفی دارند و شدت و ضعف اثر آنها در فرهنگهای متفاوت فرق کند.

نگاهی به مدیریت جهادی بنا به بیانات مقام معظم رهبر انقلاب اسلامی در نشست ها

۱- با حرکت عادی نمی شود پیش رفت. با حرکت عادی و احیاناً خواب آلوده و بی حساسیت نمی شود کارهای بزرگ را انجام داد. یک همت جهادی لازم است. تحرک جهادی و مدیریت جهادی برای این کارها لازم است. باید حرکتی که می شود، هم علمی باشد، هم پرقدردان باشد، هم با برنامه باشد و هم مجاهدانه باشد. (دیدار با شورای اقتصاد مقاومتی اسفند ۱۳۹۲)

۲- روحیه ی جهادی لازم است. ملت ما از اول انقلاب تا امروز در هر جایی که با روحیه ی جهادی وارد میدان شده، پیش رفته. این را ما در دفاع مقدس دیدیم، در جهادسازندگی دیدیم، در حرکت علمی داریم مشاهده می کنیم. اگر ما در بخش های گوناگون، روحیه ی جهادی داشته باشیم، یعنی کار را برای خدا، با جدیت و به صورت خستگی ناپذیر انجام دهیم (نه فقط به عنوان اسقاط تکلیف)، بلاشک این حرکت پیش خواهد رفت. (در حرم مطهر رضوی فروردین ۱۳۹۰)

۳- کار جهادی یعنی از موانع عبور کردن، موانع کوچک را بزرگ ندیدن، آرمان ها را فراموش نکردن، جهت را فراموش نکردن، شوق به کار؛ این کار جهادی است. کار را باید جهادی انجام داد تا ان شاءالله خدمت به خوبی انجام بگیرد. (در دیدار با رئیس جمهور ۲۳ دی ۱۳۹۳)

ویژگی های مدیریت جهادی

ویژگی اول: در مدیریت جهادی کار برای خداست، «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ» جهاد معنای خیلی گسترده ای دارد ولی خدای متعال می فرماید، اگر در راه ما و برای رضایت ما بود، ما راه را هموار می کنیم. پس مدیریت جهادی اولین شاخصه اش کار برای خداست و اگر کار برای خدا اتفاق افتاد و رضایت الهی در آن بود می شود امیدوار بود به این مدیریت جهادی.

ویژگی دوم: در مدیریت جهادی ایثار لازم است، ما دو واژه در فرهنگ دینی مان داریم، یکی ایثار و یکی استیثار، ایثار معنایش این است که من اقدام بکنم تا دیگران بمانند؛ استیثار که یک فرهنگ مخرب است دیگران کار کنند تا من بمانم. در فرهنگ جهادی ایثار لازم داریم نه استیثار؛ یعنی من تلاش و مجاهدت و فداکاری کنم تا در سایه تلاش من دیگران زندگی کنند، ما در مدیریت جهادی به ایثار نیاز داریم، دفاع مقدس ما را ایثار اداره کرد، روزهای نخستین پیدایش جهاد سازندگی ما که دیدیم پا به پای سپاه و ارگان های دیگر ما پیش رفت ایثار و فداکاری بود، اینکه سنگرسازان بی سنگر تعبیر می کنیم، حقیقتاً جز سپاه چیزی نیست، هیچ پناهی ندارد، باید سنگر بسازد برای رزمندگان، هر لحظه مورد آماج حملات دشمن است، این اوج ایثار است.

ویژگی سوم: ویژگی سومی که برای فرهنگ مدیریت جهادی لازم است انعطاف پذیری است، آنهایی که می گویند کار من این است و لاغیر اینها منشاء تحول در یک جامعه دینی نمی شوند، ولی من کارکردهای جهاد را عرض می کنم، همین جهاد سازندگی اول انقلاب امروز است، امروز هم انشاءالله جهاد کشاورزی، نمونه های این شکلی است، اگر نیاز به حضور در جبهه بود، جهادگران ما در آنجا حضور داشتند، اگر در روستا کاری بر زمین مانده بود نمی گفتند کار ما اینجا تعریف شده و غیر از این نیست، مشکل ساختار اداری ما در جامعه، آن تمرکز گرایی است و برای خودمان شأن درست کردن، اما مدیریت جهادی جنگ آماده اند، کار در روستا، آماده اند، برق رسانی آماده اند، شما نگاه کنید اول انقلاب من از جهادگران سوال می کردم شغل شما چیست؟ می گوید هر جا کاری زمین مانده به ما واگذار می کنند، این می شود مدیریت جهادی، برق رسانی روستا، کار ماست، آبرسانی با تانکرها کار ماست، تهیه کود برای کشاورزی، کار ماست و دهها کار، در شورای اسلامی کاری زمین مانده کار ماست، فرش دستی زمینه هایش را فراهم کنیم کار ماست، سیلو بسازیم، کار ماست، این نشان دهنده یک گستره کاری است که یک مجموعه کمر بسته برای رضای خدا کار کردن با حالت ایثارگری کار کردن و انعطاف پذیر هستند، مدیریت های غیر جهادی، مدیریت های انعطاف ناپذیر، اگر مدیریت انعطاف پذیری شد، چه در رده بالا و چه در رده پایین کشور مشکلی برایش باقی نمی ماند و ویژگی دیگر مدیریت جهادی دین مداری و ولایت محوری است، کسانی که ولایت مدار هستند، دینمدار هستند با انگیزه های دینی کار می کنند براساس تکلیف و

وظیفه‌شناسی کار می‌کنند اینها هیچ موقع در مشکلات نمی‌مانند، لذا کسانی که در تاریخ با نام و نشان مطرح شده‌اند، میثم تمار یک انسان تکلیف مدار است، یعنی می‌گوید وظیفه من چیست و چه کنم؟ این تکلیف‌مداری است، امیرالمومنین روزی به میثم تمار رسید به میثم فرمود: تو را بر تنه یک درخت می‌بندند و در راه محبت و ولایت ما دست و پای تو را قطع می‌کنند، میثم یک سوال کرد، یا امیرالمومنین آن لحظه‌ای که دست و پای مرا قطع می‌کنند، چون حضرت فرمود زبان تو را هم قطع می‌کنند، آیا بر ولایت‌مداری و محبت شما اهل بیت باقی هستم یا قافیه را می‌بازم، دچار حالت وازدگی می‌شوم؟ حضرت فرمود تا آخرین جمله‌ای که بر زبان تو جاری می‌شود با ما هستی و همراه ما هستی. عناصری که برخوردار از مدیریت جهادی هستند این شکلی می‌درخشند، در صحنه‌ها هستند، نه جلو می‌زنند و نه عقب می‌مانند، همراه هستند.

ویژگی چهارم: ویژگی دیگر در مدیریت جهادی عبارت است از اعتماد متقابل در تمام سطوح مرزبانی، یعنی هر مقدار که می‌توانند اعتماد در جامعه ایجاد می‌کنند. مدیریت‌هایی شکست می‌خورند که نتوانند اعتماد مردم را به سمت خودشان جلب کنند. مدیریت‌هایی موفق می‌شوند که بتوانند اعتماد عمومی در جامعه ایجاد کنند. مدیریت جهادی، مدیریت خودباورانه است، خودش را باور کرده، این جمله معروفی که عزیزان هم مطرح کردند، جمله ما می‌توانیم، جمله‌ای که در مقابل دشمن احساس شکست نمی‌کنیم و می‌توانیم این روحیه خودباوری که ما از اول انقلاب تا الان تجربه کردیم، ۳۶ سال حقیقتاً کم نیست ما در حال تحریم هستیم، این سران کشورها زمانی که به مسئولین نظام جمهوری اسلامی می‌رسند می‌گویند شما چه آدم‌هایی هستید؟ شما از کجا آمده‌اید؟ این همه استقامت، این همه مقاومت، این همه پایداری، اگر کشور ما یک ماه مورد تحریم قرار بگیرد تمام بنیان‌ها و ارکان نظام ما به هم می‌ریزد، شما چه می‌کنید؟ من معتقدم بخش عمده‌اش آن خودباوری ملت ماست، خدا باوری ملت ماست، ولایت‌مداری ملت ماست و اعتقاد عمیق ملت ما به دین و خدا و ارزش‌های اسلامی است، ویژگی دیگر مدیریت جهادی توجه به نیروی انسانی به عنوان منابع مهم کاری است، روی نیروی انسانی مدیریت جهادی حساب باز می‌کند، توجه خاص به کرامت انسانی در مدیریت جهادی موج می‌زند. عدم برخورد ابزاری با نیروی انسانی در مدیریت جهادی است، حساسیت نسبت به حل مشکلات نیروی انسانی، یعنی نیرویی که با من کار می‌کند اول باید مشکلاتش را حل کنم تا این نیرو دلگرم و با انگیزه کار کند، توجه به افزایش دانش و مهارت در مدیریت جهادی است. ایجاد ارتباط عاطفی با کارکنان در مدیریت جهادی است، نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های اسلامی در مدیریت جهادی است، سرعت عمل در کارها، سخت کوشی از ویژگی‌های مدیریت جهادی است، مدیریت مشارکت پذیر از ویژگی‌های مدیریت جهادی است، تک رو و خودمحور نیست، مشارکت پذیر است، از همه عناصر جامعه کمک می‌گیرد، از دانشجو کمک می‌گیرد، از کاسب کمک می‌گیرد، از بازاری کمک می‌گیرد، از روحانی کمک می‌گیرد، از فارغ التحصیل کمک می‌گیرد، از روستایی کمک می‌گیرد، این مدیریت جهادی است و خلاصه مدیریت جهادی یک مدیریت مردمی است و بهره‌گیری از تمام توان و امکانات مردم و جامعه است. مدیریت جهادی مدیریت قناعت است نه مدیریت اسراف، این ویژگی مدیریت جهادی است، قناعت می‌کند، خیلی اهل اسراف و ولخرجی نیست، اول دنبال میز و صندلی و عدد و عده نیست، اول دنبال این است که چه کاری می‌تواند ارائه بدهد، کار که پیشرفت کرد می‌داند مسئول بالاتر بخاطر تلاش بالاتر این انسان هم امکانات به او می‌دهد و هم نیروی انسانی در اختیار او قرار می‌دهد. متأسفانه مدیریت‌های ما در جامعه اول می‌آیند سراغ آدم‌ها، ده نفر آدم می‌خواهیم، ده اطاق می‌خواهیم، این تعداد صندلی می‌خواهیم، این تعداد رایانه نیاز داریم، یک لیست بلندبالا جلوی مسئول بالاتر می‌گذارد که مسئول بالا می‌گوید این امکانات را الان من ندارم؛ ولی آدم‌هایی که برخوردار از مدیریت جهادی هستند کار را از یک جای کوچک شروع می‌کنند و آرام آرام متناسب با نیازهایی که برایشان پیش می‌آید نظر مسئول بالاتر را جلب می‌کنند.

مدیریت جهادی در صدر اسلام

شناخت اسلوب رفتاری و روش نظری و عملی پیامبر اعظم اسلام - صلی الله علیه و آله - یکی از مهمترین مسئولیت‌های دینی - فرهنگی مسلمانان است؛ زیرا قرآن کریم شخصیت ممتاز او را به عنوان الگوی جاوید نوع بشر معرفی می‌کند. بر این اساس، نقش‌پذیری جامعه انسانی در ابعاد و زمینه‌های متفاوت فردی و اجتماعی از روش زندگی وی، می‌تواند مسیر سعادت و خوشبختی را به آنان نمایانده و دسترسی به ایجاد مدینه فاضله انسانی را تسهیل و تسریع بخشد. اما باید و یادآوری کرد که، تنها

بیان جزئیات رفتاری پیامبر اسلام - صلی الله علیه وآله - بدون پرداختن به شیوه رفتاری حضرت، نه عنوان «سیره» دارد و نه می تواند تأثیر شایسته ای بر جامعه های مختلف داشته باشد. برای بیان «سیره» می بایست در لابه لای اوراق به ظاهر گسسته، جزئی و پراکنده مجموعه رفتارهای آن حضرت، کتابی جامع و اصولی کامل را جست و جو کرد و گرد آوریم که آن اصول و قواعد کلی بتواند پایه گذار مبانی اصیلی برای پی ریزی بنیان های اصلی و فرعی جامعه نمونه انسانی باشد. کنش ها و واکنش های رفتاری پیامبر - صلی الله علیه وآله - آن قدر اصیل و عمیق است که می توان از یکایک کارهایش اصول و قواعدی کارآمد ترسیم کرد. نمونه های بسیاری در صدر اسلام و تمدن اسلامی وجود دارد؛ مثل جنگ احد (که تعداد کم مسلمانان در مقابل کفار ایستادگی کرد) یا هجرت حضرت رسول (ص) (که مسلمانان زندگی خود را از هیچ شروع کردند) یا در شعب ابی طالب و... که نشان می دهد مدیریت جهادی در مدیریت اسلامی یک مدیریت اقتضایی نیست.

ویژگی مدیریت جهادی در صدر اسلام

مدیریت جهادی دارای شاخص و ویژگی های است که در این مطلب به چند مورد بصورت اجمالی اشاره شده است.

الف-ایمان و کار برای خدا

علت وقوع جنگ بدر که پیامبر (ص) می خواست در برابر تعدی های مشرکان، مقابله به مثل نماید. نزدیک ترین و مناسب ترین راه تجاری شمال - جنوب، از حاشیه مدینه می گذشت؛ بنابراین وقتی پیامبر (ص) اطلاع پیدا کرد که کاروان بزرگ تجاری قریش از شام به مکه در حرکت است، فرمان آماده باش داد تا مسلمانان به این کاروان حمله کنند و اموال آن را تصاحب نمایند. از این طریق هم پاسخ تجاوز مشرکان را می دادند و هم فشار روانی سختی بر دشمن وارد می کردند. سرپرست این کاروان، ابوسفیان بود و همه تیره های قریش و بزرگان این قبیله در آن سهیم بودند؛ از این رو صد نفر مأموریت محافظت از این کاروان را بر عهده داشتند. ارزش این کاروان را پنجاه هزار دینار طلا برآورد کرده اند. پیامبر اکرم (ص) برای حمله، با سیصد و سیزده نفر به سوی کاروان حرکت کرد. هشتاد و یک یا هشتاد و دو نفر از آنان، مهاجر و بقیه، از انصار بودند. برخی از مسلمان ها سلاح و بسیاری از آن ها زره نداشتند و بنا بر نقلی، بیش از یک یا دو اسب در اختیارشان نبود. با اینکه شتر وسیله عادی حمل و نقل در آن دوران بود و حتی فقیران نیز دست کم یک شتر داشتند، اما شتران مسلمانان هم کمتر از تعداد نفراتشان بود. در این لشکر کم شمار، هر دو یا سه مسلمان با یک شتر حرکت می کردند؛ یک نفر سواره بود و دو نفر به دنبال او حرکت می کردند و در طول مسیر، جابه جا می شدند. پیامبر (ص) به بدر رسید و در آنجا یقین پیدا کرد که به کاروان دست پیدا نمی کند. ایشان دانست که قریش از این حرکت آگاه شده و ممکن است واکنش نشان دهد؛ بنابراین اگر مسلمانان به مکه بازگردند، ممکن است آنان از پشت سر حمله کنند. این گونه شد که رسول خدا (ص) تصمیم گرفت که در بدر توقف نماید. نکته مهمی که در جنگ بدر نمایان می شود، سنت قطعی خداوند برای یاری مؤمنان است. خداوند در جنگ بدر با نزول فرشتگان و آرامش دلها و نزول باران رحمت و ایجاد دلهره در دل کافران این گونه بود که مسلمانان با شمار کم و امکانات ناچیز در جنگ بدر پیروز شدند و ضربه ای بزرگ بر قریش زدند. هفتاد نفر از قریش در این غزوه کشته شدند که بسیاری از آنان، سرشناسان و اشراف قریش بودند. آنان در هیچ جنگی این تعداد از بزرگان خود را از دست نداده و این گونه شکست نخورده بودند؛ از این رو آبروی معتبرترین قبیله عرب و کلیدداران کعبه از بین رفت. بنابراین وقتی کاری برای خداوند باشد و با ایمان قلبی به خدا انجام شود قطعاً "خداوند بینا و داناست و به ما کمک خواهد کرد.

ب- مشارکت همه افراد در تصمیم گیری

یکی از نکات مهم جنگ احد، اختلاف مسلمانان در انتخاب استراتژی جنگی در مقابل کفار بود. پیامبر اسلام (ص) تصمیم داشت در داخل شهر مدینه با دشمن بجنگد. جنگ شهری مزایای بسیاری داشت، بویژه هنگام نابرابری تعداد نظامیان دو جبهه، بسیار راه گشا بود. عبدالله بن ابی و برخی از بزرگان مهاجر و انصار نیز همین رأی را پذیرفتند. پیامبر (ص) فرمود: (در مدینه بمانید؛ زنان و کودکان را در خانه های بزرگ قلعمانند بگذارید، اگر دشمن بر ما وارد شد در کوچه ها با آنها می جنگیم، ما به مدینه از آنها آشناتریم. به علاوه؛ از بالای حصارها و ایوان ها نیز تیربارانشان می کنیم). در مقابل؛ جوانان شهادت طلبی که در بدر حضور نداشتند، خواستار برخورد مستقیم با دشمن در بیرون شهر بودند. برخی از بزرگان صحابه؛ مانند حمزه؛ سعد بن عباد، نعمان بن مالک و ... نیز با این جوانان هم نظر بوده و می گفتند: ای رسول خدا! می ترسیم دشمن تصور کند که از نبرد ترسیدیم و از شهر خارج نشدیم

و چنین توهمی آنان را گستاخ کند! عبدالله بن ابی گفت: ای پیامبر! در مدینه بمان ... زیرا هر وقت دشمنی وارد مدینه شد، شکست خورد! نسبت به دشمن واکنشی نشان نده؛ زیرا اگر در بیرون مدینه بمانند به زحمت افتاده و اگر وارد مدینه شوند؛ مردان روبرو با آنها جنگیده و زنان و کودکان از بالا سنگبارانشان می کنند و اگر به مکه بازگردند با شکست و نومییدی برخوردارند. بعد از مدتی گفت و گو و اختلاف نظر، در نهایت پیامبر (ص) رأی اکثریت را پذیرفت و تصمیم گرفت تا در بیرون شهر به دفاع بپردازد. این تصمیم سبب شد که عبدالله بن ابی به همراه سیصد نفر (یک سوم سپاه اسلام) از جنگ خودداری کرده و به خانه هایشان بازگردند.

ج - ایثار

از مهمترین موارد از ایثار امام علی علیه السلام فداکاری ایشان در لیلۃ المبیت و خوابیدن در جای پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می باشد. فداکاری و ایثارگری علی علیه السلام در خفتن به جای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برای حفظ جان وی بوده است. ومن الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله والله رءوف بالعباد..و از میان مردم کسی است که جان خود را برای طلب خشنودی خدا می فروشد و خدا نسبت به (این) بندگان مهربان است.

د- نظام تبعیت به محوریت رهبر

در تشکیلات سیاسی برای اداره درست جامعه، می بایست یک «قدرت واحد» برای تصمیم سازی و تصمیم گیری نهایی، محوری ترین جایگاه را داشته باشد. بدیهی است حلقه مفقوده «محوریت سیاسی» و «وحدت قدرت» در هر نظامی سبب از هم گسیختگی و زوال انسجام مدیریتی خواهد شد که در نهایت به فروپاشی نظام می انجامد. اما توجه به نحوه شکلی این «ساختار قدرت واحد» مطلبی مهم تر و قابل تحلیل و تبیین است. در نظام مدیریتی پیامبر - صلی الله علیه و آله - ساختار تبعیت و اطاعت به گونه ای ترسیم شده است که «حق» محور اطاعت و پیروی است. در این نوع تشکیلات جایی برای قدرت طلبی منتج به استبداد از طرف زمامدار و اطاعت کورکورانه از سوی مردم نمی ماند. مردم بدون تن دادن به ذلت، فرمانبردارند و رهبر بدون تمسک به استبداد و سلطه مستبدانه فرمانرواست. در این نظام، مدیران در سطح مدیریت کلان و خرد از سر نفسانیت تصمیم نمی گیرند و رفتار نمی کنند و هرگز نیز خود را برتر و بالاتر از دیگران نمی دانند. اطاعت از رهبر و کارگزاران، فرمانبری از خداوند است و تنها در همین حوزه مشروعیت و قابلیت اجرا دارد. چنان که پیامبر خدا - صلی الله علیه و آله - خود فرمودند: (لاطاعة لمخلوق فی معصیه الخالق) در نظام مدیریتی سالم و مشروع هر گونه خودکامگی و گردن فرازی از اساس و بنیان نفی شده است؛ زیرا «خود کامگی» با «بندگی» ناسازگار است. تا کسی به «بندگی حق» پشت نکند، به «بند آوردن خلق» روی نمی آورد. بندگان صالح خداوند هرگز در روابط اجتماعی و مدیریتی خود نمی خواهند و اجازه نمی دهند مردم، نام و نشانی و عنوانی غیر از بندگی خداوند و خدمتگزاری خلق خدا برای آنان قائل شوند. رسول خدا - صلی الله علیه و آله - همواره به مردم می فرمود: لا ترفعونی فوق قدری، فتقولوا فی ما قالت النصارى فی المسيح، فان الله اتخذنی عبداً قبل ان یتخذنی رسولاً. مرا بالاتر از آنچه هستم، قرار ندهید. و آنچه که مسیحیان درباره مسیح سخن گفتند درباره من سخن مگویید، که خداوند پیش از آن که مرا رسول خویش گیرد بنده خود خوانده است. منطبق عملی حضرت همواره بر همین شیوه و تعلیمات علمی و عملی وی همواره همین گونه بوده است. انس بن مالک می گوید: (هیچ شخصیتی نزد مسلمانان محبوبتر از پیامبر خدا نبود با وجود این، هنگامی که او را می دیدند پیش پایش بر نمی خاستند، زیرا می دانستند این کار را نمی پسندد). این، نقطه مقابل فرهنگ مدیریتی موسوی قرار دارد، که پرورش نیروهای انسانی و بالندگی آنها را بر اساس شناخت و درک صحیح از واقعیات وجود انسانی مدنظر قرار داده و می دهد.

مدیریت جهادی در دفاع مقدس

یکی از غنی ترین مفاهیم و الگوهای مدیریتی مطرح در راستای تمدن اسلامی، سبک مدیریت جهادی است. همان گونه که در دوران دفاع مقدس حماسه های بی نظیر و ماندگار دیده شد و مقام معظم رهبری، بارها از آن به عنوان الگوی مدیریت کارآمد و راه گشا برای مشکلات کشور نام برده اند، در دوران معاصر ما نمونه های مدیریت جهادی بسیاری داشته ایم. نمونه ای اصلی آن زمان جنگ است که روحیه ای جهادی ایجاد شد و نهادسازی و ساختار بندی جنگ به گونه ای بود که مدیریت جهادی شکل گرفت. تنها جنگی که ما حتی یک وجب از خاک خود را از دست ندادیم، جنگ تحمیلی بوده است که در این جنگ هم مدیریت جهادی بوضوح در همه عملیات به چشم می خورد.

ویژگی مدیریت جهادی در عصر جدید

الف-ایمان و کار برای خدا: تنها ایمان به خدا است که باعث می‌شود انسان در جنگ‌ها صبر پیشه کرده و اتفاقات تلخ را فراموش کند، ایمان باعث می‌شود که انسان در این دنیا و آخرت سربلند واقع شود. چه شد که پیروزی در جنگ تحمیلی به دست آمد؟ آیا جز ایمان، توکل به خدا، تصمیم برای ایستادگی در مقابل دشمنان خدا، وحدت کلمه- که به هیچ وسیله‌ی نتوانستند آن را در هم بشکنند - فداکاری قهرمانانه‌ی جوانان؛ جوانانی که در عین جوانی، از لذت‌های دنیا گذشتند و تسلیم و سوسه‌ها نشدند؛ و پدر و مادری که از جوانانشان گذشتند و تسلیم و سوسه‌ی محبت و عشق به اولادشان نشدند؛ و بی‌اعتنایی به زخارف دنیا و نگرستن به هدف عالی - یعنی سربلندی اسلام و مسلمین.

رزمندگان اسلام با تکیه بر معنویت توانستند در جنگ حق علیه باطل پیروز شوند، هنگامی که انسان در شرایط سخت به خداوند متعال تکیه داشته باشد قطعاً خداوند رعب و وحشت را در دل دشمنان خواهد افکند.

ب - مشارکت همه افراد در تصمیم‌گیری: خیانت‌های عمدی و غیر عمدی برخی از مسئولان و دست‌اندرکاران کشور در ابتدای جنگ تحمیلی باعث از دست رفتن برخی از شهرهای مرزی و مناطق مهم و راهبردی در سه محور شمال غرب غرب و جنوب کشور گردید. مهم‌ترین ویژگی مدیریت جهادی تصمیم‌گیری است. امروزه تصمیم‌گیری در همه مراحل مدیریتی امری مهم واقع شده است. در مدیریت جهادی تصمیم‌گیری یکی از عواملی است که می‌تواند در همه مواقع بخصوص در زمان بحرانی مورد استفاده واقع شود. همانطور که می‌دانیم در زمان جنگ تحمیلی فرماندهان آگاه توانستند بهترین تصمیمات را بهترین زمان ممکن بگیرند و با این شیوه توانستند که از واگذاری قسمتهای عظیم ایران به دشمن جلوگیری بعمل آورند. به عنوان مثال سپاه برای اجرای عملیاتهای بزرگ و گوناگون از تصمیمات و راهبردها و تاکتیک‌های زیر را در دستور کار قرار می‌داد.

(۱) ایجاد شبکه اطلاعات عملیات در تمامی جبهه‌ها و هدایت و کنترل این اطلاعات از گلف برای شناسایی دقیق، دشمن، زمین، جو راهکارها و در محورهای نفوذی محل تجمع، قرارگاه‌ها و سیستم هدایت و کنترل هوشمند

(۲) عملیات خط شکنی اتخاذ تاکتیکی جدید متکی بر نیروهای پیاده سپاه، به خصوص نیروهای بسیج و نیروی انقلابی ارتش با رخنه در مواضع و خطوط مقدم دشمن در شب برخلاف روش قبلی که تکیه بر زرهی بود.

(۳) همکاری و هماهنگی با کلیه واحدهای فعال در جنگ اعم از ارتش، نیروهای شهیدچمران و جهاد سازندگی.

(۴) استفاده از سلاح‌های سبک و نیمه سنگین که مهمات آنها در اختیار باشد یا امکان ساخت آن وجود داشته باشد.

ج- ایثار: دفاع مقدس مانند یک کارخانه انسان‌سازی است و جلوه‌های ایثار و شهادت مانند یک فرهنگ در جبهه نمایان بود. خود شکوفایی یکی دیگر از دستاوردهای دفاع مقدس است، اگر روحیه ایثارگری، مقاومت، شهادت‌طلبی و مجاهدت‌های شهدا و ایثارگران نبود ما هرگز نمی‌توانستیم جنگ را به دفاع مقدس تبدیل کنیم و امروز نیز انقلابی به این شکوهمندی را نداشتیم لذا با روحیه ایثارگری و شهادت‌طلبی جنگ را به دفاع مقدس تبدیل کردیم، امروز ما با اقتدار خود را پیروز جنگ هشت ساله می‌دانیم که منشأ اصلی پیروزی ایثار و از خودگذشتگی جوانان کشور بود.

د- نظام تبعیت به محوریت رهبر: پس از موفقیت عملیات فرمانده کل قوا طرح عملیات ثامن الائمه (ع) اجرا شد تا محاصره آبادان شکسته شود. حضرت امام (ره) در ۱۴ آبان ماه سال ۱۳۵۹ فرموده بودند: «من منتظرم که این حصر آبادان از بین برود. باید این حضور شکسته بشود مسامحه نشود و آن حتماً باید شکسته شود». بر همین اساس مدیریت جنگ با ولایت محوری و پذیرش دستور و اوامر فرماندهی وارد عمل شد و عملیات ثامن الائمه با هدف شکست محاصره آبادان در تاریخ ۵/۷/۱۳۶۰ در شرق رودخانه کارون با رمز «نصر من الله و فتح قریب آغاز شد و پس ۴۸ ساعت نبرد کلیه مواضع دشمن درهم کوبیده شد و کلیه اهداف عملیات تأمین شد. در کنار سازمان جدید توپخانه به تدریج به کار گرفته شد. همچنین سپاه در جذب و به کارگیری نیروهای مردمی توانست ۱۵ گردان نیرو سازماندهی کرده و وارد عمل نماید. این اقدام به منزله افزایش توان سازماندهی سپاه به میزان ده برابر بود

مقایسه مدیریت جهادی در دو دوره

با بررسی دو دوره صدر اسلام تا دفاع مقدس و حتی امروزه به این نتیجه مهم دست یافته ایم که مدیریت جهادی در همه دوره ها مهم بوده و مختص دوره و یا زمان خاصی نیست و هر جا که مدیریت جهادی وجود داشته است شکستی نبوده است چرا که مدیریت جهادی با کلماتی نظیر، ایمان به خدا و قرب به خدا و اتحاد و همدلی و تعهد و خیر خواهی و ایثار و گذشت و تبعیت و مترادف است و تا موارد ذکر شده نباشد هیچ کاری به درستی پیش نخواهد رفت. مدیریت جهادی بود که در شرایط دشوار پس از پیروزی انقلاب اسلامی و بویژه در دوران دفاع مقدس توانست کشور را از پرتگاهی که استکبار جهانی تدارک دیده بود نجات دهد. همین نگرش و شیوه مدیریت بود که دانشمندان جوان ایرانی را به قله های رفیع علم و دانش رساند و ایران را به یکی از معدود کشورهای صاحب فناوری هسته ای تبدیل و جایگاه آن را به نحو چشمگیری در معادلات منطقه ای و جهانی افزایش داد. با نهادینه شدن این شاخصه ها در مدیران است که می توان کارهای بزرگ و به ظاهر غیرممکن را پیش برد. همانطور که در جنگ تحمیلی جوانان جهادی توانستند پیروزی نظامی کسب کنند، در جنگ اقتصادی امروز هم می توان با مدیریت جهادی جوانان، بر تحریم و بی عدالتی غلبه کرد.

آسیب هایی که متوجه مدیریت جهادی است.

- ۱- نفوذ اندیشه های نقصانی؛ اگر اندیشه های نقصانی و مادی در مدیریت نفوذ پیدا کرد، خودخواهی ها و ویرانگر است، خداخواهی آباد می کند و خودخواهی ویران می کند.
- ۲- عدم التزام عملی و عدم پایبندی به رفتارهای دینی و اخلاقی، مسئولی که پایبند به مسائل اخلاقی و ارزش های اخلاقی نیست در این ساز و کار اداری مدیریت جهادی بیرون نمی آید.
- ۳- فرصت طلبان اگر نفوذ کردند در این مدیریت، این مدیریت دیگر مدیریت جهادی نیست، نفوذ فرصت طلبان در مسئولیت ها ویرانگر است برای مدیریت جهادی.
- ۴- برکناری یا بی مهری نسبت به پایه گذاران جهاد، کسانی که واقعاً چهره جهادی دارند، اینها از صحنه جهاد دفعشان نکنیم، طردشان نکنیم، مورد بی مهری قرار بگیرند، طبعاً عناصری باقی می ماند که هیچ انگیزه ای برای کار جهادی ندارند.
- ۵- ضعف نظارت و ارزشیابی؛ در مدیریت جهادی نظارت و ارزشیابی دقیق لازم است.
- ۶- در مدیریت جهادی کادرسازی، مدیر تربیت کردن از امور جدی و اساسی است.
- ۷- و هفتمین مورد بی توجهی به نقش ولایی در بند بند کارها است؛ یعنی آن جایگاه ولایی را اگر در یک مدیریت تضعیف کردیم این مدیریت، مدیریتی جهادی نخواهد بود.

پیشنهادات

برای این که بتوانیم مدیریت جهادی را اجرا کنیم، باید ابتدا از سطوح بالای مدیریتی کشور آغاز کنیم و اولین قدم اصلاح مدیران است. در سطوح پایین نیز باید توجه کرد که «الناس علی دین ملوکهم» لذا ابتدا باید دیدگاه مدیران را جهت اصلاح دیدگاه مردم اصلاح کنیم. مسئله ی دیگر این است که باید توجه کرد که ما به دنبال رسیدن به الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت هستیم؛ یعنی علاوه بر اصول جهان شمولی که اسلام وضع کرده است، باید ظرفیت ها و توانایی ها و نقاط ضعف خودمان را نیز در نظر بگیریم. در شرایط کنونی و برای مقابله با تحریم ها و تحقق گام دوم انقلاب اسلامی می توان از این الگو استفاده کرد. به عبارت دیگر، هرکس در هر جا که هست، باید کار خود را به بهترین نحو انجام بدهد. یعنی اول با علم و بصیرت بهترین عمل را بشناسد و آن را به نحو احسن انجام بدهد. این درسی است که در زمان جنگ سرلوحه ی رزمندگان بوده است.

لذا باید توجه کرد که پتانسیل های عظیمی در خود کشور داریم که بعضاً از آن ها مغفول هستیم و باید در نظریه پردازی ها به آن ها توجه کرد. زمانی که ما در جنگ بودیم، با تهدید سخت مواجه بودیم و در کمال قدرت آن را پشت سر گذاشتیم و حال که با تهدیدهای نرم مثل اقتصادی و فرهنگی مواجه هستیم، باید توجه داشته باشیم و از آن روحیه استفاده کنیم. باید توجه کرد که اگر ما ادعا داریم که انقلاب اسلامی یک الگو برای جهان است و قصد صدور انقلاب داریم، باید زمینه های نارضایتی داخلی را از

بین ببریم و باید اقتصاد و فرهنگ غنی داشته باشیم و تمامی این‌ها از طریق مدیریت جهادی محقق می‌شود و نیازمند الگوگیری از تجربه‌های بومی و اسلامی است. اگر امروزه از مدیریت ژاپن و آمریکا به‌عنوان یک الگو نام می‌برند، باید کار را به جایی برسانیم که مدیریت جهادی و ایرانی نیز یک الگو در جهان باشد و این مهم زمانی محقق می‌شود که ما بتوانیم باعث ایجاد کنار زدن زمینه‌سازی منافع شخصی خود شویم. مدیریت می‌تواند در اشکال گوناگونی خود را نشان دهد؛ اما زمانی می‌تواند دستاوردهای بزرگ مدنظر را تحقق بخشد که با صبغه جهادی همراه باشد. به طور قطع یکی از نمونه‌های برجسته مدیریت جهادی در کشور، تجربیات فرماندهان نام‌آور دفاع مقدس است. اداره موفق هشت سال دفاع مقدس دوران سراسر افتخاری است که ذهن هر ناظر کنجکاو را متوجه خود می‌سازد. بررسی تجارب هشت ساله دفاع مقدس، مطالعه نوشته‌ها، خاطرات و زندگینامه‌های فرماندهان شهید دفاع مقدس هم از این جهت که پژوهشگران را با ویژگی‌های شخصیتی آنها آشنا می‌سازد و هم از جهت شناخت شیوه عمل و مدیریت جبهه‌های جنگ، می‌تواند الگوی مناسبی برای مدیران فعلی کشور باشد.

منابع و مراجع

- [۱] قرآن کریم. ترجمه سید محمدرضا صفوی
- [۲] آلوسی، سید محمود (۱۴۱۵ق)، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، بیروت: دار الکتب الاسلامیه
- [۳] پارسا، غلامعلی. (۱۳۸۵) جوانان در جهاد و شهادت. مشهد: نشر الف.
- [۴] پیروز، علی آقا و همکاران، (۱۳۸۹)، مدیریت در اسلام، چاپ هفتم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- [۵] جعفری، یعقوب، (۱۳۸۶)، تاریخ اسلام از منظر قرآن، چاپ سوم، قم: نشر معارف.
- [۶] جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۸). تسنیم، تفسیر قرآن کریم، چاپ اول، قم: مرکز نشر اسرا.
- [۷] حامد علیپور و زهرا رئیسی نرگسان در سال ۱۳۹۶ در مقاله ای تحت عنوان بررسی مدیریت جهادی در اسلام
- [۸] دشتی، محمد. (۱۳۷۹) ترجمه نهج البلاغه. قم: حضور .
- [۹] سبحانی، جعفر . (۱۳۸۳). منشور جاوید. جلد ۴۱. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- [۱۰] سجادی، سید جعفر (۱۳۷۹) فرهنگ معارف اسلامی جلد ۱ چاپ چهارم تهران
- [۱۱] شیر علی نیا، جعفر، زاهدی سعید (۱۳۸۸) سربازان امام؛ روایت اهواز، سازمان حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس سپاه و بسیج
- [۱۲] طاهری خرم آبادی، سید حسن (۱۳۸۰) جهاد در قرآن. قم: دفتر تبلیغات اسلامی .
- [۱۳] فرید، مرتضی . (۱۳۸۵) . نهج الفصاحه چاپ پانزدهم تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی .
- [۱۴] کلانتری، الیاس. (۱۳۶۶) . مفردات القرآن فی مجمع البیان. تهران: بنیاد.
- [۱۵] مراغی، احمد بن مصطفی (بی تا) تفسیر المراغی بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- [۱۶] مراد پیری، هادی، شربتی مجتبی. (۱۳۹۱) آشنایی با علوم و معارف دفاع مقدس، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.
- [۱۷] مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۸۳) جنگ و جهاد در قرآن. قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- [۱۸] مصطفوی، حسن (۱۳۷۱) التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- [۱۹] مطهری، مرتضی. (۱۳۶۸). جهاد. تهران: صدرا.
- [۲۰] نوری، حسین. (۱۳۶۷). جهاد. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- [۲۱] نوحه خوان، محمدحسین. (۱۳۸۶). در مکتب امام جعفر صادق علیه السلام. قم: مدین.